

44-78

M.ŞOLOXOV

BRIGADADA IŞ YZYKTELDI

NOVOSIBIR

1935

УИ. 56
p2
ш 78

MIX. ŞOLOXOV

BRIGADADA IŞ UZYKTELDI

PODNJATAJA TSELINA“ DEP ROMANNAN ALGAN BÖLYK

OJROT TILINE N. KURANAKOV
KÖCYRDI

mp.
73.
9536
0

OGIZ

NOVOSIBIR

1935

Өлөн туй өзүр калган дворлу колхоз правленизинин чаһында, хутор кижиндеги мал одорындагызынды, тавыш чок тым вольд. Тал туш волгон кун алтында амбарды татар калган çавуузъ изип ваза өсөмиктелip çалтырап турды, çе taskaktарды көлөткөзинин алтында тус өлөндөрдin вазында емдеге çетире, варыккы өнды иур ирилган салыны волчок тамсылары илнп калган турды.

Тугун тарар салган, неgede çаравыс вудушту, агык кой, сылаган буттары алкапта тургузыр алган, турды. Оны чаһында деже, еки тизезине туруп алган, сырак оток еркинле, еnezине тындеш ак кураган çелдин тыртыр турды.

Лжубишкин кичинек сынду кулунду веени минп алган дворго кидире çортыр келди. Taskакты чаһында өдур турала, taskакты устынең edy көзидиј кадальта оны карар көргөн иулакты, Лжубишкин асырган воыла ат камсыла согыр иже, тавышанды:

— Сен, тыны кылыбас көрмөс, тудушла taskактар кылар çурер çанды кайдаң тартың! Кедери тынан вар!

Лжубишкин сууду кевин çуурыр алган вольд. Ол çаланнан ман вазында кееле, алында кирген чок, көндире правления çаар келди. Мойнына вуулар салган кызынызи калырап, варбак кужругың суј салган, ујесектери çоон, сичке бутту кулун оны минп алган калтар везегин еесий мантар турды. Лжубишкинны сынына көрө вее-

cegi syrekej kicinek volgon, yzenilerdin salaktagan kolonь onьn tizeziniьn altьna arajdanla etpej turdь; aьk-tap kergendө, atka mingen kizi, cөrcөktөgi nemedij, kickinege adьsaktь voйьnьn vaatyр kepty vuttarьnьn ortoзьna-kьstap alala, aparyр turgan nemedij... Turanьn eziginde Ljubikindь keryр turgan Uakov Demkanьn sanaazy aryj verdi.

— Budtarьndь özө tart, erge syretelip vрат ijne!

Demkanьn oodьna Ljubikin kьnьs edip karuzьna uncyкpьj adьnan tyzele turanьn eziginde tudungutarьnan cьlvьrьn oroј tartьp vuulajla, katu kepty suradь:

— Davьdov mьnda-va?

— Mьnda. Sanarkap kalgan erigip oturyр, saa olygarьn sakьp turь. Усyнци kyn бирde neme ivejtte icpejtte, aньsla ajdьp turar sözi: „Bu menin unutpas Pavel Ljubikinim kajda-ne? Ol okko yrerde kyynim ok, ak arykть da syuves voldьm!“

— Bazada eme kyucьndala sen mege! Kyucьndala! Tilindi vьlca vastьrar voloryн va mege.

Demka Ljubikininьn kamcьzьn aar kьjazьnan kөгө-lө tьm volo verdi, Ljubikin deze tura aar talbandattь.

Razmetnovla vaza yj ulustardьn uunьnan cьgartьlu kelgen yj ulustarla kozo Davьdov valdar azraar jaslanь tözөp alaryр kereginde suraktь, aньla yuzip vozotkьladьlar. Yj ulustardьn cьgarьn sakьp alala, Ljubikin stolgo uuktaj vazьp keldi. ardь toзьndalyр kalgan, kurcаньzь ok, sitsa camcaзьnan terdin, kynniн le tooзьnьn ьдь ьtandь.

— Men, brigadadan keldim...

— Ne kerekty keldinь?—Davьdovtьn cuuldu kavaktarь kьjтьktap turdь.

— Sranaj nemedede volьp turganь ok! Iteerge ara-

gadyj ulustan mende çirme segis kizi arttı, olordo işteveske turular, oncozь çalkuurgыlajt... Olordь başkarar-
ga kandьjda ep-arga tapaj turum. Emdi mende iştep tur-
ganь oneki salda. Saldacьlardь çykle arajdan çuup
aldьm. Çaңьsla Majdannikov Kandrat, vuka cьlap, iştep
turь, Akim Besxlevnov la vaza Kuzankov Samoха deze
emeze vu bir kьrkьrak cьmcьlga—Atamancukov—çe
onondo eskөлeri saldacьlar emes, çaңьsla көstin çazь! Cьn-
dapta ajtsa olor eneden cьkalь salda tutkazьn kolgo
tutkalak. Çykle arajdan syrgylep turular. Bir çol өdele
tanьklar oturgulaj veret, çerinende kьjмьktadьp volvo-
cьn olordь.

— Kynine kancань syryp turugar?

— Majdannikovla men төrt ylydin yc ylyyn көдыrip
turucьcьs, olor... çarьm kьradanla ajlanьzat. Onojdo syrer
volzovьcьs kukuruzanь kar çaaganda salarьcьcьs.

Davьdov, karandaştьn moko ucьn stolgo tokьldadьp,
uncukrazьnan oturala, өnөлөгөн kepty yjnile, suradь.

— Çe ajdarda sen ne keldiң? Seniң көziңniң çazьn ar-
cьp verzin dep keldiң ve?—acьnganьnan көzile ojnoj verdi.

Ljuvişkin şirkektene verdi:

— Men көstin çazьn төгөргө kelbedim! Sen mege
ulus ver; onon başka saldalardan koş, kokpьr ajdarьn
men sen çokodo vilerim!

— Kokpьr sөs ajdarga sen vilerinle, onzь cьn, işti
çakşь turguzьp alarga deze—seniң ereşkiniң voş! Çe
vaza brig-a-di-ir! Çalkularдь baştap işteer ep-arga tapaj
çat! Seniң tapasьnda cьn, distsiplinань la vaza cьdьm
vydymciindide sraңaj çajradьp salgaң!

— Sen onь vojьn taap al—distsiplinань!—dep acьn-
ganьna terlep kalgan Ljuvişkin ynin vijiktedip ajttь.—
Bastra vu kerektiң vaşcьzь ondo — Atamancukov. Ol

menin ulustarýmđь vulgandьrьp çat, onь, kulugurdь, kolhozton cыgara cacajьnla dezen,—өskөdө ulustardь воjьна eecij tartьp aparar. Sler ne, Semen Davьdov, cындapta ajtsa, mege katkьrьp turaar va, ajla kandьj? Kazьla aksak-vyksekterden le ooru-çovoldu ulustardan mege verele, menen vaza çakşь iş surarga turun va? Ol, Şcukar өвөгөндij, nemelerdi men kajdar edejin? Ol, valavan, көrmөsti, vacyrtkalar yrkyder yrkyduyştin ordьna, vaxcaga kьjmьgь çogьnan turgadьj edip, turguzьp salar kerek, sler deze onь menin brigadama sugьp, menin mojьnma vuular saldьgar. Ol nege çaraar? Salda kijninen çyрге—çarabas, vukalar ajdaarga—vazada ondьj ok. Onьң yjnide kuckaşтын yni oşkoş, vukalar onь kizigede vodop turganь çok, birde emeş toovoj çat! Saldanьң voozozьna selbektenip alala, ajaң көrmөs, çol usьna cыkkanca—bir on katap çьgьlat. Emeze vaşmaktarьnьң vuuzьn vuular oturat, emeze vuttarьn vazьnan vijik sьrajтьp alala, grьza dep ooruзьn sьjmar çadat. Uj ulustar deze vukalarьn taştap salala, katkьrьzьp, tal-tavьş көdirip turat: „Şcukardьң grьzazь tyzyp kaldь!“—dep opьrkazьp çygyrup, vajagь bir şcukar dep өвөгөн grьzazьn kanajda vojьnьn icine şugup turganьn көrөгө çyre verediler. Ol iş emes, çanьsla ojn! Bis onь kece kursak kajnadaacь edip salganьvьs, ol grьza ooru-lu neme ondodo çarabas, karşuulu! Men ogo kaaşaga salзьn dep çuu bergem, ol deze vojь çip salgan, kaşanь deze tuzun acu salьp, kandьjda kaktu kajnadьp, өrtөp salgan... Çe men onь kajdar edejin?

Ljuvişkinnin tujuk kara saalьnьn aldьnda erdi tьrkьrazьp turdь. Koltьgьnьn alьnda akkan terden tege-rijte cirip kalgan kirly camcazь ylvyrep, kamcьzьn өrө көdirip çanala ajть;

Meni brigadir izinen cыgarar, ondyj ulusla kalçuurarga men cыdazыp volbozym: olor vojьnyj izile menide kizende salgan!..

Sen vogo umzanva! Seni cыgarar oјdi vis bileribis, emdi tura deze çalanga var, enirge çetire on kыra çer syrur salgan volзыn. Syrur salvazan komьdava! Bir eki castыn vazыnda men varыр kørørim! Bar!

Ljubişkin ezikti kyzyrtty çavala, vaskыştan tyzyre çugyrdi. Vaskыştыn çаныnda vuular salgan vecek çovozыр turgan. Altыn сыrla cokыrlangan køgiltrim køzine kynniñ cogь tijip çarkыndalыр turgan. Kynge kызыр kalgan aktazь çok eerge çajыр salgan çaman kevizegin çazar salala, Ljubişkin araajыnañ adыna mindi. Uşakov Demka køzin çumur, ajыlvaj surap turды:

— Slerdiñ brigada kør çer syrды-ve, nekør Ljubişkin?

— Ondo seniñ keregin çok...

— Kerek var emej vaza... Onoj turup seni vuksirga iler volzom, ol tuzыnda kerek volыр turgаны bildirer!

Ljubişkin, erdiñ ystyne vurulup, savarlarыna kan тыşkence tuynur, kyren cыndыj çudrugыn kørgyzele ajttь:

— Kelip le kør! Men seniñ køstørindi, kылыр køsty kormøzek, çаныs çerge viriktirip salарым! Çitkendi tolgojlo, kijniñ ozo volыр vazарыna uyredip salарым!

Demka şotkondыj tykyrdi:

— Kandыj emci tavылган edi! Ozo vaştap saldасыларыñ kырань arыdada syrgedij edip uyredip algadyjn...

Ljubişkin mañ vazыnda varatadañ cыгыр, çalan çaar umzanыр mantattь. Kulunныñ mojnыnda kyzyniniñ tavызы karyлыр turgandyj, kalыrap turgаны cылыjgalakta, Davыdov ajыldыñ icinen vaskыška cыгыр kelele, mendegen kepty Demkaga ajttь:

— Men bir kezek kynderge ekinci brigadaga vararga turum, sen ordьma artaryn, jaslyanь vudyrgenin koryp tur, kandьj voluzьn четir, usynsi brigadaga sula verbe, ugup turu-va? Kandьj kandьj чаан kerek volgozьn,—mege vararyn. Ondodьn-va? Attь чегip salala Razmetnovko ayt, meniң alyma tyzur varzьn. Men alymda vologьm.

— Men vojьmьnь ulustarymla шуyzele, Ljubişkinga voluş четirzem kandьj volgojne?—dep Demka чөр vererde, Davьdov cortьldajla, katu ynile ajttь:

— Vaza neni sananazьn! Olor vojlorь vudyrer usur-lu! Emdile men olorgo varьp, kujruktaryn tolgop sal-zam, ol tuzьnda, сьndazada, olor чарьmьna... syrbes!—
Чек attь!

Pravlenijanyң ajgьrlaryna viruuzin Razmetnov avraga чегip alala, Dovьdovtyң alyna чedip keldi. Bir kicinek tyunsegin саансагына kьstanьp alala, Davьdov vorotazьnyң тыştьna сьгьp kelele sakьp turdь.

— Otur! Bu ne sen azьk aldьn va?—dep Razmetnov kulumzirep katkьrьnьp suradь.

— Kijim.

— Kandьj kijim? Ne kerek onь?

— Чe, solьp kijer kijim.

— Onь ne kerek?

— Чe, ickeri чortla, nezin шылаjzьn? Bijt eşkyrves-ke kijimdi artьktap aльp turvaj vaza, ne dep vaza vododьn, vildinbe? Brigadaga varьp, kьra syrup vozogonco чadьjьn dep turum. Oozьndь vekter alala aгь чortla.

— Cьndapta bu seniң sanaaң сьга vergen emes pe? Kьra syrup vozogonco sen ondo neni edeten?

— Kьra syrерim.

— Pravlenieni taştьjla kьra syrерге varatьn-va? Чe, kьrзөң, mьnьnь sananьp алган sagьzьn!

— Çe çort! Cort!—dep Davьdov çuzyn çuuryltьp ajttь.

— Çe sen kokьrlava!—Razmetnovtьnda, acьnpьp turarь vařtalgaпь kьryпip turdь.—Sen mege laptap ajdьp verzen: sen çokko olor iřter volvos pa ajla kandьj? Sen kolhozть vařtaar ucurlu, saldaпьп kijninen çyurer emes!

— Çe volgoj! Yuredip turuп vaza! Ozolo vařtap men komunist, onьп kijninde... cьндazada! Onьп kijninde deze kolhozтьп predsdateli. Kьpa syrer iř koomojтьp turarda, men deze kolhozтьп predsdateli. Kьpa syrer iř koomojтьp turarda, men deze mьnda teginele oturatam-va? Çort, çort dep ajdьp turum ijne saa!..

— Çe mege ne!.. Çe sen ujktaп kaldьп-va eřtycek! Razmetnov ajgьrdь kamcьladь. Serpij tartarьп volgoovoј oturgan Davьdov kajra cьgьlpьp, caпncagьп avraпьп veline tyrtyp aldь; avraпьп tegelikteri cьmzak çerle talьrap, çalaп çolya çyryp oturdь.

Xutordan cьkan soondo Razmetnov ajgьrdьп oozьп tartьp, řьrkaalu mandajьnda terin çenile arcьdь.

— Sen, Davьdov, çastra kьlpьp turuп! Sen olorдьп izin çazapla verele ojto çan. Kьpa syrerinde kajkamcьk neme emes. Çakřь komandir çergelej kьпçьda vazьp oturvas ucurlu, onьп ordьna çakřь řyultely komanda berer kerek, slerge meniп ajdajьп degen sөzim vu!

— Vu sen voјьппьп primerlerindi, vařtaп vař, toktotson! Men olordь iřterge yuredip salar ucurlu, yuredipte salarьm cьп! Bařtuu dep neme ondьj voloton! Bařtapkь la ycynci brigadalar mazaktu ařть salarьп vozotkon, mьnda deze iř uzyktylip turar voldь, kьryp turgamda Ljubiřkin iřke cьdaarь çok volgonь çart. Sen deze anaarla: „çakřь komandir“ dep vazada nele dep ajdazьп. Ne kerek meniп kөzymdi kөzөгөлөp turuп? Seniп sөzinle men çakřь komandirdь kөpөј çyrgem-be?

Воjьннън çozok izile vařtaganda çakřь voloton! Onojdor-
do mende olordь onojdo ok vařtaar ucurlu!

— Оннъ ordьna sen vařtapкь brigadadan eki çakřь
saldacь ijzen çakřь volgodьj edi!

— A-a ulus? Ulustь kajdan alajьn? Çe çortson vař-
tan vař!

Кьrlannън воjьна çetkence unciguřьj çyгyp otur-
dьlar. Kuba cöldin ystynde, kyn çarkьnън вектер, salkьn-
ga tyre sokтырган, kara көк koju mөndyr bulut turdь.
Ezily turumь tyrylyp, kar keверly çытыrap, çe kara va-
зь воjьннън mөнкy çыvazьla korkuskan keверly ordьna
turdь. Bulut tyvyгde kunge sargara tandaktalган uzak
çerden, elbegince çajьlган kynnin согь кьjazьnan tijip
turdь. Onдо, çajьm теңerinin tyvynde, өtkyндy казыр
kynnin согь, агьm өндy çajь'ьp syгymcily çazaгьp
turdь...

Bulut көлөtkizine varьнкьjlangan cөл, uncukpazьnan
vagьp турган keверly çaař sakьp çattь... Kara тоozьn
көдыгьlyп, çoldьn сьнън куустьra kujundalьp salkьn
согьp турдь. Salkьndu çaař сьгара тыньstangандьj ça-
ва согьp, bir minut өткөн kijninde deze кериктенip tur-
гандьj с'ьjuk çантыр çaaj verdi. Sook козыр тамсылар çol-
дьn тоozьнна vadalьp, togoloktoj төгьlyп, balkař volьp
turdь. Şakpьrařkan өrkөлөр, taltar куřтың тавьřтары çuu
volгондьj тыньp, сьньrtu кьjгьlu tylkenek korkoгь тыньp
toktoj verdi. Taraan salamнън ystyle çerge çava salkьn
sokты, salam deze řarzaaja řirkektenip, суulantьj verdi.
Aзьj котьrgajlardьn тавьзь kuba cөлгө tolo verdi. Ka-
ra bulut aldьnda kajraldu kej cakpьnън er kanadyла кьja
kezip, kyn сьгьзьна umzanьp, kara өндy kuskun çyзyp
turdь. Agarьp çalgьn sokkondo, talьndagan kuskun,
tamak кьjгьзьн tyзyгyp, kenetkejin kancala var kycile

kadalgaktap tømөndөdi. Kајрыланган канатту куш, бир секунтын вазында, çајылып кыјген от çалбышты, кыпнын çаркынына, çана саркын улдыдij çаркындала verdi: куш çуныла тuj өскөн, erkin куштын eki канады, шуурган кер-ty тавызыла кейди çара согыр тургань, çerge тorgula ugulup турды, çerdin кыртзына vezen кулаш çетпей çу-гур, er канадын serpij согыр, erkindy kurgak тавызыла er кыцин салыныр, vura согордын вазында, aj кулакты тундургады, altaj тыву тorgulгады, ak çалапнын тывуне vaza такыр çалгып соқты, кыр кеçкendir кыкыр тавыш çа-пыланды.

Кыраннын устынде екinci бригаданын оодузь көскө көрүнүр келди, çалаң volгон çајтан çикти кууж, кара тем-декке кевеr elbender вазыр келткен кизини авранын устынен Razmetnov көрүр салды. Çол çок çум çерле, ucурашкан çуukаларды азыра калыр, бир kezekte çele ва-зыр удura келип турды. Çуuktазыр келген кизи çаар Raz-метnov ажырдын оозын vura тартыр, урагынанла Şcукар өвөгөнди тапыр салды. Bazada коомој кылык volгонь Şcукар өвөгөнниң вазыдынан тапылу boldь... Ol авраса-ка çууктар келди. Şыркаалу вазындагы сасы çаашка çар-шыра соқтыгыр салган, улуш саалында vaza кавагында çара каянадыр салган тараан казайыр көрүнүр турды.

Аај-вазы çок çузу кугагыр, коркыр калган Şcукардын вудууны көрө Davьdovтын sagьзына кыс санаа кирди: „Brigadada çакшызы çок... çакырт var!“

— Ne boldь?—деp ol surады.

— Өлөринен çыкле ажылдым!—деp Şcукар сыгара ты-пыр айтты!—Meni өлтырерге санагандар.

— Kem?

— Ljubişkin la onondo өskөлери.

— Nenin kereginde?

Olordьñ cymderi kereginde... Kaaşkadan ulam kerek cыkan... Men sөzym ajdьnarda cuuldu, cыdazьp volvodьm... ajdarda Ljubişkin deze vьsak alala menin kijnimnen... menin erkin cыragьm emes volzo—emdi vьsak myuzinde volor edim! Anajdala vьzьp kalar edim!

— Xutor çaar var, soondo aajьna cыgarьvьs, — dep Davьdov çenil tьnьştanьp ajttь.

Ooduda deze çarьm cas aldьnda mьndьj kerek volgon;: өtkөн kynde kajnatkan kaaşazь өjneң өtkyre tutu volьp kalgan kereginde Şcukar өвөгөн brigadaga çakşь көrynip, aldьndagьzьnaң aktanьp alarga, enirden ala xutorgo varьp, ondo konolo, ertezinde ajьnaң taar veleter alala, brigada çaar braadьp, çol ajas, xutordьn sranaj ucunda çatkan Krasnokutovtьң edirgenine kirele, uircь kepty çazьnьp cedendi azala, çьmzak koozogo kirip algan. Şcukar өвөгөннің planь mьndьj volgon; takaalardь ogo sakьp alala araajьnaң tudup, vazьn tolgojlo, vazьn yze tartьp, brigadaga aparьp, kaaşaga alyştьra kajnadala amtandu aş edip, aldьndagь vuruзьnaң aktanьp, makka kalarga sanangьn. Tьnьzьnda çazьpьp, çarьm castьң turkunьna çattь, çе takaalar deze, vilgen nemedij, kajdada өryşkyn cedennin çanьnda kazьnьp turgandar, çanьs çerge cogьp salgan koozogo çuuktap keleri sraңaj sagьzьna kirvej turdь. Ajdarda şcukar өвөгөн olordь araajьnaң kьcьpьp turdь: „Tьp Tьp, tьp, tьp!... Tьpalar! Enezimder! Tju tju, tju!“—dep olordь kьcьpьp, vojь deze koozonьң kijnine çerdin aңndьj çazьnьp alala oturdь. Krasnokutov өвөгөн deze edirgennen urak çok volgon. Kemninde өңөлөр turgan ynin takaalardь kьcьpьp turganьn ugup salala, өryşkin cedennin kinine otura verdi... Takaalar vudyngen kepty, cokcojto urup salgan koozogo çuuktap keldi, ol-ok tarьjn koo-

зоньн kijninen kemninde kolь сьга копьр, çinçi cokьr takaanь видунаң tudup алганьн Krasnokutov көгүр салдь. Şcukar deze çaan çoomojьndij, syrekej каршун takaanьн мойньн толгоjло, çаңьла таарьна салардьн казь çаңьнда, унгуьр емес surak кулагьна угула verdi:

„Takaacaktar tudup turuң-ва?“—ucunda өгүşkin cedennin kijninen Krasnokutovтнң араажьнаң өндөjip турьр çатканьн көгүр салдь. Şcukar ogo kemzingen воjьла, кольндагь таарьн tyzyrgenin sespej, вөркун суурьр, ваза куун-куş çогьнаң ezendeşti: „Su-kadьgьrga, Afanasij Petrovic!“

— „Kudajga ваş!“—dep onзь karuzьна ajttь.—Takaacaktarla verizip turuң va dep ajdadьm?“—„Çe, çe! Өдүр Bradala көрзөм çinçi cokьr takaacak çyry! Оньн çунь nele çyzyndelgen kajkamcьktu çаразьна мен sranaj encigip volvodьm. Акьр мен онь tudup көрөjin dep sananala, кандьj kajraldu çараş taakacak edi dep көрөр кууним keldi? Бу çазьма çetire çadarda, тьндьj symcily çараş куş көрвөdim!“

Şcukardьн төгүн sözi ajtkadьjda çerde çarabas volдь, Krasnokutov deze оньн ucuna toktottь: „Tөгүndenve kargan çьлкь! Takaalardь таardьн icine sugala көрвөjtөн! Ne kerek uurlap аларга sananganьн сьпн аjt!“ Şcukar arga çokton буруландь: „Saldacьlardь такаа edin козьр kajnatkan кааşала сьjlap salarga sanangan edim. Оньн kijninde Şcukar kajkaj verdi, Krasnokutov бирде сөс çамандар аjтрадь, карьн ogo volьş edip çөр verdi: „Saldacьлага volzo кем çок, ondo бирде kilincek çок. Bir takaanь өлтугүр алган volзон онь таарьна сальр ал, ogo yzeri таjагазьнла vazada viryuzyn өлтугүр ал, аjла тьнзьна тijвеj, тьнаар ол çьмьртка салваj турган selber çунду takaanь өлтугүр алзаң... Çа-

ның такааның едінен бригадлага қеткеді едіп ненің ту-
нін азыр беретен. Қарсағай екінцині өлтырып алала арғы
ікери бас, оның башқа қорқуш болор, менің қарған
емегенім көрер болзо, сранай қықырап қығар, біске екі-
лөбіскеде арваншы қедізер!“

Şcukar ogo keregi çakşь өдур турарда сырекей тыгу-
пур, екінци такааның тудур алала қеденди азыра қасыл-
ганды қалды. Екі қастың вазында ол оодуга қедеде
қаақазың асты, хитордон Лжубішкін қелер өjne қетіре,
оның ус көпек суу вадар алғыянда суузы қажнап тур-
ған, қара қажнап вратқан тарааны ла вазла ооктој кер-
тіп салған такаалардың едінен семіс узи қажылыр, вортыл-
дар, алғыдан қығара қасылганды, қажнап турды. Қаақа
аждарда қок қакşь қаақа вольды. Şcukar өвөгөннің
қаньсла қалтаныр турғаны,—қаақа емеş қытанар болор
деп қаман сананыр турды, ненің усун деже ол сууны
қыуғындала тайныс вуктан сузур алған, ақрай турған
суу деже вилер вилбесе устынен қазарыр қалған вольгон.
Қе оның қорқыр қалтаныр турған сағызла вольводь: он-
қолоры қығилер мақтар турғандар, бригадир воль, Лжубіш-
кін деже мынды қызың айтқань бар вольды: „Қазыма
мынды қаақа қыведім! Вастрла бригаданың адынан се-
ге, өвөгөнек, мақтылу сөзүм аждыр турум!“

Алғыдағы амтанду аш анца мынса вольвој вольвој бер-
ді. Турған қырақ азанар улус тувунен қожуузың қедіп,
волькок еттерін қыр турдылар. Вула тушта Şcukar өвөгөн-
нің аты-суулу қазаньс вольгон ады сөрке тушти, ал-са-
паазына қаман вольды... Лжубішкін волькок етті ажағынан
алала, оозына салардың қанында, қенетейін қескінеде ва-
зың қажна енедіп, қырай қығара берді.

— Ву не мынды?—Ыльграда қажнаған ақ волькок
етті саварының вазыла көргызыр, Şcukardan қысынп сурды.

— Bajla kanadъсагъ volvoj,—dep arajъnan Şcukar өвөгөн каруузън ajttъ.

Онон тын асыган Ljubişkinnin çyzi, kara kyren öndy volъp, cigulъ tutkanъ bildirip turdъ.

— Кан-а-дъ-са-гъ? Kajda, veri көр, ka-zan—съ-ь! dep өкрөзирер кышкырды.

— Oj, erkemderim!—dep emegenderin biryuzi ajttъ.—Ondo тырмaktar бар emtir ijne!

— Senin opъrkaгъндъ, kokъmaj!—dep Şcukar өвөгөн kiziredip ajttъ.—Kanatta тырмак kajdan kelgen?

Воъ çajъp salgan төзencige kalbagън salala ачык-таp көрди: Ljubişkinnin тыркыrap турган колънда тор-скөк сөөк kalbandap turdъ, sono kajnagan kavъk te-rely, çakşъ bildirves тырмaktu neme volъptъr...

— Каръндаштарым!—dep Akim Besxlevnov kaltъraş-kan unile кыжырды. Bis vakанъ çip salgan turubъs ijne!.. Ol-ok таръj evirede oturgan ulustън kyuni vылгалды: çeskincek emegenderdin biryuzi but vazъna tura tyзyp, alakanъla oozън vektej tudup, çalan odunън alancъгън çaar сьгара çyгyгyp, көгynvej, kaldъ. Majdannikov Kond-rat, Şcukar өвөгөннин көзи тазъrajъp, katкъmсылу кө-гyp турганън көрөлө, calkojto çадъp альp, katкъзын tok-todъnpъp volvoj, çagar ськpas ynyve кыжырды: „Oj, eme-genekter! Çibes neme çip салъгар!“ Eş nemedен çe-skinves kazaktarda onън ajtkan sözün сьндaltъp турды-лар, Besxlevnov Akim deze katкънъ toktodъp aj-vazъ çok кыжырды:—„Mъnda nenin katкъзы voloton!? Şcukar-lardън ugън uktagандъ sogor kerek!

— Alгъjга vaka kajdan kirgen volot?—dep Ljubiş-kin çartън билerge surap turdъ.

— Suudъ ol vuuktan suskan ijne, ondo аçaарва-ганъ çart...

— Sen kurtunъn uulъ! Bisti nele azrap saldъn?!—
Donedtskovtordъn keldi Aniska съньгандъj unile къj-
гъгъp turdъ, onon soondo uulъgan kepty ыjыла аждъp
turat:—Men вајьmда varlu ijne! Senin, kulugurdъn, ke-
reginde çovonъp salzam ne volor!?

Aculu sөzin аждънъp, ајагъndagъ kaşazыла Şcukar
өвөгъndi aj-kara çogъnan sokтъ!

Tal-tavъş kөdirilip съктъ. Onco emegender kөdiri-
lip съктъ, ondo turup mañzaarъp korkъp kalgan Şcu-
kar өвөгөннiң varvak saalъn çular dezip, koldorъ sar-
vандazъp turdъ. Şcukar өвөгөн aktanarga аждънъp-ok
turat:

— Bir emeş toktogor! Ol vaka emes ijne! Сънъn
ajdadъm—vozokoj vaka emes!

— Ajdarda ne voloton vu?!—dep aldъnan tura acъn-
gan Donetskova Aniska өtkyn къjгъзыла surap turat.

— Ol çañsla slerge onojdo көrynet! Slerge ol kaj-
kal volъp көrynet!—dep Şcukar төгyn sөzin аждънъp-
ok turat.

Çe, Ljubişkin „kajkal“ volъp көryngen nemeniң sө-
өgin celde dep vererde, өвөгөн sranaj çeskinip turdъ.
Ol-la tavъşla vastra kerek toktop kalgaj edi, çe ucun-
da emegenderdiң tavъзына acънъp cuguldangan Şcukar
өвөгөн тьнајda ajda salvazъnva.

— Suulu kujruktular! Edek altъnda odulular! Saal
çularga sarvандazъp ta turzagar бирde neme aajlavaj tu-
rugar. Ol tegin vaka emes, ustritsa dep neme volgonъn
vilbeј turugar.

Nem-e-e-e-e!?!—dep emegender yngyr suradъ.

— Ustritsa dep slerge orus tilile аждъp turum ijne!
Baka.—çaman çeskimcily neme, ustritsa deze çakşыlar-
dъn amtandu kursagъ. Meniң vaçam ozo kaan tuzunda

Filimonov dep generaldın denşcik (kazancь, elci saldaat) volьp turgan, ol mege kuucьndap turatan, general ustritsalardь ac--özөгine çysten tyryge çip turatan! Tutkanla tarьj çip turatan! Ustritsa ujazьnan cьkalak, ol deze onь vilkala cьgarьp turatan. Ötkyre tezij sajala өөcine salganьп көрөјде kalarьп! Ustritsa acьmсьlu тавьзьла cьңьp turar, ol deze tamagьна acaptap salatan. Bu da neme ustritsanьп игьна çuuk volьp turgan nemeni sler kajdan bilip turugar? Generaldar çaradьp çijten, ajdarda mende slerge, tenekterge, amtandu aş azьp vererge salganьmdь sler kajdan bilip turugar...

Өвөгөннн сөзине Ljuvişkin sraңaj encikpedi: çanьnda çatkan çestin сьпьгьп коьна alala, өндөјip өрө турала, өкрө kycile кьjгьp cькть:

— Generaldar!? Kaaşanь kojьltьp amtandadarga?.. Men—Kьzьl partizan, sen deze meni kandьjda... generalga vodop, ... vakala azraarga va?!

Ljuvişkinньп коьнда вьсак volor dep көрөлө Şcukar var-çok kycile, kajra көryş çogьnan, kazaladьp çygyrdi...

Davьdov çetkelektele ooduda ne volgonьп vastra bilip alala, Şcukardь çandьrala, ickeri çortsьп dep Razmetnovть ajttь. Anca тьнца volgon çok, ooduga çedip keldiler. Çazьl çajtam çalanьна çanьmьp çarana urup turdь. Tavьştu kooldьп oozьnan çalanь tuvunde çajьlgan çaraş vuikka çetire vьrky teneriniң tuvune vьktelip solonь tura verdi. Çalanь ooduda çanьsta kizi çok, voldь. Razmetnovть artьzьp salala çuugьndagь vөlyk кьraga Davьdov vardь. Çuuk çerde pokosto çeegynen cecip salgan vukalar çerdin vaşka vazьp çyrdi. Kөk çalku saldacь—Besxlevnov Akim—ooduga varagьна çalkuшьp,

cekren tonьna oronьp alala, varazdaga sьndaj җadьp aьp, җьmьrangan җaaҗьn tavьzьna yrgylep җattь. Davьdov tavьҗtu vazьp kelele uьgustь.

— Kьranь ne syrvej җadьrьn?

Uьkuzьna samaarьp, eekteri ajьrgadьj eestejle, eki kəzi kulumzirep Akim katkьrdь:

— Ғaaҗ җaar turganda kьra syrerge җarabas, nekər Davьdov. Ondьj kerekti sler vilvej turugarva? Buka— traktor emes. Onьn mojnьnda tygi suulantьjla varza— onьn mojnьn agaҗ komьdьla əjkədip salarьn, ol tuzunda vikalarla iҗ edirim dep izenve. Onzь sьn! sьn! dep Davьdovtьn vьtpej turganьn kərup sezinele saldacь ajdьp turganь ol. Onьn kijninde Davьdovka mьndьj җəp verdi:—sler varьp ol Annikov-voьnovtь ajьzəar artьk volgoj edi. Taң ertennenə ala Majdannikov Kondrat vaza Atamancukov kuurmaktazьp turular. Artkan ucunde emdi mьnaar vi vəlykte sogьҗkьlap turular. Kondrat vikalarдь cecsin dep ajdat, Atamancukov deze ogo mьnajda ajdat: „Meniң vikalarьma tijer volzon vazьndь җara sogorьm“... Voьj voьlorьnьn təҗtərinenə aьzьp alganьn kərzən!

Davьdov ikinci vəlyk kьranьn ucь җaar kərele, sьndapta ondo soguҗka tynej volьp turganьn kərdi: Majdannikov, sol җanьnda bir altam kirezi turup algan, uzun temirdi kolьna ajlanьҗtьrьp turgan, Atamancukov deze bir kolьla onь jarmadan urada ijdi, ikinci kolьla җidurugьn tyynip alala belinin kijni җaar talajьp algan turдь. Underi җart ugulvaj turдь. Davьdov olor җaar timdenip vazala uragьnan kьjgьrdь:

— Anda vaza ne voldь?

— Akar Davьdov vi ne voldь? Ғaaҗ urup җat, ol deze syrur turь! Mьndьj izile ol vikalarдьn mojnьn

өjkөдip salar çok-pa? „Çaaş toktogonco cecip sal“ — деп мен ајdadым,—ol deze bukalardь cecrej meni çaman çakşь ајdьp turat: „Seniң keregin emes!“—деp kemniң keregi bu ајdarda, kurtunьң uulь? Kemniң деп ајdadым, кьркьгаак көrmөs?—деp Atamancukть virular, Majdannikov кьjгьrala, onь sogorgo umzanьp uzun temirile talajdь.

Aldьndada soguzьp alarьna sonđovogonь çart bildirip turdь: Majdannikovтьң kak mandajьnda көzynin, ystynen volcojo tizip kalganь көryndi, Atamancukovтьң deze çakazь кьja çьrtьlp, saalьn кьгьp salgan erdinen kan кьzara агьp turgan.

— Kolhozko karşuu ederine verbezim!—деp Davьdovтьң kelgenine al-sannaazь çarьp, Majdannikov кьjгьrьp turdь.—„Meniң bukalarьm emes kolhozтьң emej“ деп ајdьp turat. Kolhozтьң volordo terezin sojьp alataң-va? Bukalardanь kedери varzaң dijdim, өşty!

— Sen mege—yyredyci emes! Sogorda ucurunь çok! Menenь bu kьp көzindь ojdьgьp, vaş terendi teskeri aңtartьp aldьn! Mege normaнь vudyre syrer kerek, sen deze arcamьktalьp turunde, çyzy kugarьp kalgan Atamancukov kyrkyreek yjnile ајdьp, sol kolьla, camcazьnьң çakazьn çaktaп, topсьzьn topсьlap alarga sol kolьla kiceenip turь.

— Çaaşть çaadьrganca syrerге çarabas!—деp ајdala ickeri çьldьra vazьp kelele Kandrattьң kolьndagь uzun temirdi uşta tartala, vidunьң altь çar casьp ijele, ekyden Davьdov suradь.

Atamancukтьң көstөri surkuraj verdi, Cicke mojnьla агь-veri virulьp cuulьla yngyr ajttь:

— Eelerine iştep turgan tuşta syrerге çarabas, kolhozto deze syrer kerek!

— Kolxozto nenin ucun syreten?

— Nenin ucun deze plandь vydyrer kerek! Чаасть nemege водовой syrfe. Syrvej salzaң—Ljubişkin kere tyzyne, temirdi tat çigendij, арванъзын toktotpos.

— Мънајда ајдарында... kece ајас kynde normандь vydyrdyң-ve?

— Vydyre syryp salдым.

— Kanca kirely şьkattьn!

Majdannikov kycenip ajttь:

— Kьra çerdin төrtynци velygin көдирдим! Оның vikalaryн көрзөн: myuzinde çedip volvozьn! Syrgeni deze ne? Barak Davьdov! Syryzin vojьn көрөriң.—Davьdovтьn suuga өдyp kalgan топыньн çенинен tudup Majdannikov saldanьн çольн kuup çedindi; vojьnьн ciuльna sөstөrin çetire ајдыр volvoj tukturль? turды.—Kьranь syrerde tereñin yc verşok çarymnan tajьs syrves edip çөптөşkөнivis; vi syrgeni kandьj voltьr? Kemçip көр vojьn!

Davьdov төмөн vөkөjөлө, suuga, өдyp kalgan çьmzak çарşьncaak balkaşka savarlarьn suktь. Tyvynең ala kajkalaj kьrtьşka çetire tereñi vydyn çarym emeze eki verşokko çuuk·boldь

— Syryş-pe vi? Kьra syryp turganь çok, teginele kalas çer тырмап turgan ijne! Vi тындыj kiceemeli keregine vaja таң erтен tura men onь sogorgo sanangam. Syrgen çerin vastrazьn çyryp көрзөн,—oncoзь, тынајda syrylgen!

— Kazь veri vas! Sege сьндap ајдыр turum!—dep Davьdov kycenip kьjгьгьp, vikalaryн kuyn-kuуş çoгьnan cecip turgan Atamancukovть kьсьrdь.

— Sen kьranь nenin ucun тынајда syryp turun?—dep oozьn çaan acьp Davьdov surady.

— Slerdijle volzo kandьj? Segis verşok edip syrer-
be? Atamancukov cuuьla көzin çumup, tazada кьjсь-
lar salgan vazьnan vөrkyn cecele çalyngandьj eñejip
ajttь:—Spasivo volзьn slerge! Mьnan terenzide syrerin
vojьgar cener көrөr! Sөsle ajdarga vis oncovьs omok
volьp turuvьs, сьп cokьm işte deze çok!

— Seni, kulugurdь, kolhozton сьgara syryp salar-
ga viske ol kerek volgon,—dep Davьdov yngyr ajttь—
сьgara syreriviste сьп volor!

— Şakьrt etpeger! Vojьm vararьm! Çyrym-çadь-
пьmдь, var-çok kycymdi salьp işteerge slerge men kar-
gьška kalgan emesim. . Kancala var kycymdi salьp iş-
tezemde, neniң ucun vilbej turum!—dep ajdala oodu
çaar umzanьp сьgьgьp vaza verdi.

Enirde, brigadanьn ulustarь vastra çuulgan kijinde,
Davьdov ajttь:

— Brigadanьn şuytezine mьndьj surak turguzьp
turum: kolhozть-da Sovette vaşkaruzьn mekelep turgan
tegineler som işty kolhozсьнь kanьjdar,—кьрань terenin
yc verşok çarьm edip syrerinin ordьna, çerdi teginele
eş-keregi çok—yrep vudyn çarьm verşok edip syryp
turь? Karşuu sagьzьla vukalardь өnөтөjin yrep salarga
çaaştь nemege vodovoj syryp, kaan ajas kynde norma-
zьньn çarьmьn vudyryp turgan karşuulu kizini kanaj-
dar?

— Kolhozton syryp salar!—dep Ljubişkin ajttь.

Ancadala yj ulustar vu çөpti сьndaltьp turdьlar.

— Slerdin ortogordo onдьj kolhozсь--karşuucьl
volьp çat. Vu oturь ol!—dep avranьn ystynde oturgan
Atamancuk çaar kolьn ular, Davьdov ajttь. —Brigada-
ньn ulustarь vastra çuulgan. Vu suraktь kol көdyryp
golosovat ederine turguzup turum: Karşuucьl, çalku

Atamancukty kolhoztyň sьgara syryp salar dep kem kol kodyrer?

Çiirme çeti kiziden — syryp salar dep koldoryň kodyrgeni çiirme uc kizi boldy. Davьdov koldordy bastaryň toolojlo Atamancukty ajttь:

— Мына арь кедери бар. Seniң emdi kolhozсь emeziniң сьн! Bir çыldың vazыnda көгөribis: бу кьльгыңды таптап salзаң kolhozko ojto kozьp alaryьs. Çe, nөkөrlөр, emdi men slerge kьskarta ajdajың degen syrekej kerekty sөzym бар. Slerden көр çaңgar koomoj işter turugar. Syrekej koomoj iş! Çaңsla Majdannikov normazың vudyryp turь, çe onоң өskө saldacьlar viryuzide normazың vudyryp turganь çok. Ekinci brigadaga ol çaan ujat-tu temdek, nөkөrlөр. Onojdo iştezevis kara doskogo bicilerge maat çok, emdide biciderine çuuktap keldibis! Kolhozььs Stalinnyң adың adangan — izi deze negede çarabas! Bu мындыj koomoj işti sranaj tazyьla çok eder kerek!

— Norma syrekej çaan, vudyrerge çagyьs sranaj çetpej turь. Bukalar сьдашрьj çat, — dep Besxlevиov Akim ajttь.

— Çagyьs çetpej turь? Bukalar tiziң-be? Tөгyn! Majdannikovtyң bukalary neniң ucun aryvaj çat? Men slerdiң brigadagarda işteerge artьp, Atamancukovtyң bukaryň альp turum, ol tuzunda vojьmnyң kьzьl kolymla işter, kynine gektardan azьra syryp alar arga бар volgonь көrgyzerim.

— Oj-o-oj, Davьdov, sen kandьj omok edin! Seniң erdiң tenek emes, — dep tooro kesken voro saalyň vojьnyң kolyla сьjmaj tudup, Kuzanьkov katkьrьnyр ajttь; Atamancuktyң bukalaryla erliktiң myuzynde kodorla! Onьң bukalaryla volzo, mende kynyne bir gektardan syrерimle ..

— Војьнпън викаларънла сугур волвозын ва?

— Вozokoј kacanda сугур волвозым!

— Çe ajdarda toľzak! Atamancuktyн викаларън сен al, men deze senin викаларъндъ alajън! Kem çok-ра?

— Çe, kem çok, cener көрөли,—деp Kuzankov tereң санапъp, çaltанъp кааруун ajттъ.

Tyndi Davъdov encуу çok өtkyrdi, Çalan çаразынън алдына çадъp, тyniyle ијкy çok, tudуш ијгунup турдъ. Çараşтын темir çамънсъзына талъраган çааш тамсъзыла екpин сalkыппын тавъзыпаң volдъ, та ajла орто тynниң соогъ, оның çанмыр сууга sulangan cekpen тонъның алтынаң сьс өдyптyрган volтон, ajла төзөниp алган tere тоннын тyгинең сьралъp kalган segertkişter тиштеp туратан, оны аajлаp çartтаp аларга sраңы бирде neme алсанаазына evelgeni çok...

Taңdaktalъp таң adъp kelerde Majdannikov Kondrat Davъdovty ијгустъ. Kacan ok vastra brigadaнъ Kondrat vit vazына тургузыp алган. Davъdov турган војыла çараşтаң ськтъ. Kyn vadъзында таңdaktалган teneride өсөmyktelip çылдыстар көгynup турдъ, çаңь çаңьрган aj алтын кеверly çаркыныла ваpыңкыj volot өнды teneride çарапъp тургандыj көгynip турдъ. Биуктаң суудъ суза тартъp, Davъdov çyzyn çунup турган, Kondrat deze оның çапына турup алала, сарымzak саалының усун тиштеp, кьртъşтанъp турган кеверly ajттъ:

— Kynыne бир гектар çerди сыrerine vaza көпле иш керек... Kece sen, nekөр Davъdov, araj кьгынаң азьра иргандыj ajдыp салдың оşkos! Анаjъp vis şootko kalar volдъвььсра...

— Oncoзъ bistin kolъвььста, oncoзъ bistin! Nezin çaltanазың сен?—деp ajдыp оның erkinin Davъdov көdyrip турдъ ондыjда volzo војь сананат: „Кьранън ус-

tyne өлзөмде, воѣмнѣн сананганымды выдирерим! Карануј тынде җарыткыштуда болзо бир кыра азыра җерди сырерим, айткан сөзүмди сранай сольвазым. Сөзүме турвазам ваstra ішmekci klasska җоот волор...

Самсазынѣн вайкандыј edegile Davыdov җузун arlanganca, Kondrat оныч викаларын la војынѣн викаларын җегип salala кыҗырды:

— Җе, баралдар!

Saldalardyң tegelikterinin ськьрткьзына алыштыра Kondrat Davыdovka ozodon onon veri bir kanca ondor җылдар өtkөндө викаларla кыра сырeri канайр ваштаганын куусьндady.

— Кырань сырerin bis тьнајда җөптөштивис: казыла saldacyга алдынаң вашка җер вөлып verdik, оныла возодо сырerin җаныс кичее. Ozo ваштап Besxlebov, Ataman-cukov, Kuzankov la olorgo козыльр алала Ljubишkin, — eecij-teecij syrgenibis. „Bister kolhoz volгоньвьста saldalardy җаныс җолла eecij-teecij vozodor kerek“—tezip турдылар. Onojdo сырerin ваштаганla kininde men көрүп турзам —исти сранай teskeri edip турулар... Altында вагыр җаткан salda тура тыссе, artkandarына vaza турарга керек вольр җат. Altындагы salda коомој сыгуп турган болзо, artkandarынада оныла tendezerge kerek вольр җат. Җе мен ондыј исти сранай җаратпадым. „Ol emeze meni алтынаң возодьгы, —emeze казыла кизиге алдынаң вашка сырerge җер вөлып берер“—деп айттым. Onojdo сырeri коомој волгоньн Ljubишkin җаныла vildi. Birde kizinin izi көривей турган. Kazыла кизиге алдынаң сырerge вашка җер вөлып verdibis, mende olordon вашка аргыдым, ol, көрмөстөрге, bis on вөлык кемҗип verdibis! Ulyge verilgen вөлык—бир кырадан voldь, сьнь җус алтам, тууразь deze онвеш kulaш җер voldь.

— Akar ol onojьp volyp algan җerlerigerdin tuurazьn җol ajas nekerek syrvес?—деp, saldasьлардын syryp turgan velykterine korele, Davьdov, surady.

— Onьn aaj mьndьj: kьranьn sьnьn сьgara syryp сьgala vikalardь virup җadьn ijne? Ol tuzunda kadalgak viruur volzon vikalardьn mojnьn jarmala oьkediп salarьn,—onьn kijninde vikalar išteп сьgьp, kьra syrine җaravaј vararь ol! Onojdordo җaпьsla sьндај syryp сьgala, saldanь antarьp, on veš kulaš җerge voš vararьn. Traktor kadalgak virulup җat, onon ol ojto teskeri kelgen җolьlada kem җok varar, yc-tort ezer vikalardь onдьj tyrgen virup alarьn—la? Onon vaška virulcuktarьnda җer syrylvej tujuk artpagadьj edip syrerine vikalarga, strojdogь ulus сьлар, җaпьs sol vudьla ajlapьzar kerek volor! Onьn ucun vikalarla kьra syrgende kьranьn velykterin җaan edip velyрге җaravas. Traktorlo syrgende kьranьn sьnь kancala kerek uzun volzo ancala җakpьrtь as volor, vikalarla syrgende deze җys altan kulaš sьndu җerdi edele, saldanьn җьlvьraacь temirine salьp voš varьp җadьm. Kajda men slerge җurap җarttap ajдьp verejn,—деp ajdala Kondrat toktoj tyzyp, saldanьn balkazьn arlajtan ucар salgan agazьnьn ucula җerdin җьmzagьna sьnь uzun kletke җurady,

— Җe, mьnda tortte kьra volgojla, onzь kerekpedi. Sьnь җys altan kulaš volzьn, tuurazь deze—altan kulaš. Bir kьranь velyp alala syryp turgan volzьn,—veri korezoger,—bistinь temdek edip alganьvьstanь koregendo, mege saldanь antarьp alala tegin varatan җer on veš kulaš volьp җat, tort kьranь vastrazьn vaštap syrer volzom,—mege altan kulaš tegin varar kerek. Mьnajda syrerге tuzazь җok ijne? Emdi җartpa? Teginele kalas oьj eder ijne?..

— Emdi çart voldь! Onь sen cokьmdьp cьndalta çart ajttьn.

— Sler kacan-kacan kьra syrdiger ve?

— Çok, karьndaş, kelişpedi. Saldanь men uc-vaş vilerim, onьla işteerin bilbezim. Sen mege kergyzyp verzen, men turgen ondup alarьm.

— Saldanь men emdile çazap vererim, slerle kozo bir ekile çol ötsөm, onьn kijninde sler voььgarda eptezip uyrene vereriger.

Davьdovttьn saldazьn Kondrat ekpij tudup, kөdyryni çastьgazьndagь kyrygin selij turguzьp, terenin uc verşok çarьm edip syrerine turguzьla, onьn kijninde, bildirbezineç sler dep ajdarьnьn ordьna „sen“ dep ajdarьna көcip, ickeri vazarьn toktotpoj çartьn ajdьp verip turdь:

— Syrerge vaştaзавьs, sen көrөrin: vikalarga uur volzo, vu bir nemeni bir uc ajlandьra ajlandьra tolgop salarьn. Onь vis voconko dep adap turubьs: ol çedek kьnçьda turganьn көyp turuңva, vorozdanьn kьnçьzь deze—tujuk. Voconkonь sen tolgop-la ijzen, ol tuzunda saldandьn keskizi (lemegi) emeş çantьja verer, calda kьььnandьn varьp, segis djujmadan alvaj, çalvagьn altь djujmadan alьp tura varar, ol tuzunda çonьn çalvagь cickerip, vikalarga çenil volьp varar.

Çe, çortьp көrөli! Tut, tut, ajan! Tut!... Kardьndь severleve, nekөr Davьdov!

Davьdovttьn vikalar ajdaacьzь—çiiit uulcak—kamcьzьla çazьrada kamcьlar, altьndagь nak tartьp turgan vikalar çerineç kьjmtьktap ickeri vastьlar. Baştap tarьjn Davьdov syrdygynup, saldandьn tutkazьna koldorьn salala, saldandьn vьcagь çerdi kьrkьrada kerip turganьn vaza kesken çonь saldandьn çonь aңtarar temirine çaskьj tijip,

uktar kalgan valьktьj, andanьp turganьn kɵryp, saldanьn kijninen vazьp turdь.

Kьranьn icsuna ьuuktar kelerde Majdann'kov ьuuktaj ьygyrup kelele Davьdovko kɵrgyzyp turdь:

— Saldanь sol ьanьna antar, ol bir ьylgazaktajtan temirinin ystyle varьzn, saldanьn ьon antaraaьь temirinin balkazьn arlavaska, mьnьjda edele serpij tartьp tur! — Kandrat saldanьn on ьanьndagь tutkazьnan tudala tɵmɵn vazьp, saldanь ьon antaraaьь temirine kьrьnan turguzala, ogo ьapььngan balkazь tille ьalap salgandьj kuudanga ььzььp arlala verdi:—Mьnajda eder kerek! Saldanь azьj ьatkan aajьnca antarala Kandrat kylymzirenip katkьrьndь.—Mьndada texnika var-ok! Mьnajda saldanь kьrьnan turguspazan, kьranьn ankanьna bukalarдь toktodьp, ьon antaraaььnь arlaar kerek volьp varar. Azьndьra mьnajda arlap salzan —saldanda ьunup salgandьj volor,—vojьn teze tegin vazьp turarda erkin kyynin ьarandьrьp tankьda azьp tartarga kem ьok. ьe, tankьlajь!

Davьdov ьaar koьn ьɵjip, tulkulaj tolgop salgan kaltazьn verele, ak caazьnga tankazьn orop, vojь vazьla umdap bukalarьn ьaar kɵrgyzyp ajttь:

— Kɵrзɵn, menin emeenimdi kanajda eңterip ьat! Saldada syrekej ьazaldu, ьoьnan kɵp ььkraj ьat, ol ьanьskanda kьranь syrerge kem ьok edi...

— Bukalar ajdap turgan kizi senin emegenin-be?— dep Davьdov suradь.

— Ee-e menin yj kizim! Yyreniьkence ol-ok arтьk. Bir kezekte onь korkuzada ajtsan kem ьok,—emeьaььnada verze tyngele ьetire... Tyu visti ьɵptɵstirip salat,—kandьjda volzo, vojьnьn kizizi...

Kylymzirenip kьtkьrala Kandrat ьaan ьaan altap kьralarla vaza verdi.

Baştapkь çegintide, kursak icerine çetire, Davьdov kьranьң tьrt vьlygyniң viryuzine çuuk syrupsaldь. Sranaj ency kyuni çogьnan kaaşala azanьp alala, vukalardьң tojorьn sakьp alala, Kandrattь kьzile umdajla ajttь:

— Çe vaştajly?

— Men velen! Anjutka vukalardь ekel!

Kanca çys çьldardьң turkanьna nyktalanьp kalgan kara çerdi saldanьң vьcagь la myuzi kьrkьrada kezip, çon kijninen vazada çon antaryьp turarь vazala vaştalavьrdi. Otkyre kezilgen çyzyn-çykpyp ołoңdьrdin tazyь tьneri çaar uzajьp, azyj aajnan antaryьp turdь, kertile kezilgen keeң kьrtьşta tazyldar, kara çerge kьmilip çazьnyьp turgьndьj voldь. Çon antarar solvь temirge çaskьj tijip, suu cakryьnyьna tynej tolgolo cakryьndalyьp kara çerdin kьrtьzь kajralь çogьnan andanьp turdь. Azral çemdy kara otek, artьk çьdьn çьgarьp, amtandu çaraş çava sogьp turdь. Çarkьndalgьn çaraş kyp vijik turdь, kolgo turgan kolhoz vukalardьң, tylep turgan tygi suulantьp, varьnkьj oңdy volo vьrdi... Eñir oji çuuktap kelerde, er sanaalu Davьdov, eki vudun vatinkalaryь ojkьp turganьnan açьp, vajkanьnyьң ystynde vel kurcanьzь sьstap kelgenin vilip turdь. Er kizi al çagь çьgьp, syrgen çerin vudyrylip turup kemçijle, kara tozьnga ujmalyьp, ekrin ezinge terezi sojьlyьpkalğan erdile kylymzirenip katkьrdь: bir kynnin turkunьna kьra azyra çer syrди.

— Çe, kanca kirezi eңterip saldьң?—dep, eki vudun syreter, er Davьdov ooduga çuuktap kelerde, viler vilves kylymzirene katkьrьp, şootkon kepty Kuzankov suradь.

— Sen kanca kirezi dep vodop turun?

— Çarьm kьranь şьkattьң-va?

— Çok, kəlcin, bir kыra azыра syryp salдым!

Кыра тырмајтан тырмуштын тизине kestirip salgan шыркаалу видын тарваганын шыузыла syrтыр alala, kurkureek kəksile uncugur, Davыdovтын syrgen kыразын кемчирге Kuzankov vardы... Çarым cas өtkөн kijninde, karaңuj kirip kelgen tuzunda, kыра кемçip çyrgen kizi ojto kelele otton cala urada karaңuj tolykka oturdy.

— Çe, Kuzankov, sen ne uncukraj turuң?

— Neninde ucun vidumнын ooruzy tam тынды... Ajdarda neme çok,... vaza ne деп, syryple saltыр... Menin keregim varva edi! Kyyn-kyş çogынаң karuзын ajdala, çarkыndu otko шыuktар kelele, vazынаң azыра cekpen tonын çavыпыр çada verdi.

— Oozyң tunarda kandыj oşkoş? Emdi kыныста edip uncukraj turuң-va?— деп Kondrat ajdala katкырды, Kuzankov deze, ukpagan nemedij. uncukradы.

Davыdov çapaşтын çанына çadala, көzin vekter salды. Çalвыштапыр kyjgen otton agaşтын kyli шыттанпыр турды. Kere tyzyne vaskanынаң ulam tamandarы izip, çodolorы сыstазыр турды,—vuttарын канajdala epteştirgende, oncolo epty emes nemedij voldы, өtkyn сызын toktodorgo өske çerge salыр турды. Çatkanla тарыj көstөrine andаныр турган çer кыртзы көrynip турды,—saldаның myuzi kazajыр, ugulvazынаң çerge өdyp турат, ogo çaskыj tijip турган, çyzyndelip көrinip, kara smalaga тыnej, kara çer kajыгыр турат... Bir emeşten vazы ajlanыр, kyyni vылгалыр kuskuzy kelip турганы vildirerde, Davыdov көzin acala Kondratty кыжырды.

Uktар volvoj turuң-va?—деп Kondrat surады.

— Ee, nenende ulam vazым ajlanыр, көzime saldagа çaskaj tijip andаныр турган çer көrynip турат...

— Kacanda volzo ol ondыj!—Kondrattyң yninen ogo

çöpsynyp turganь çart bildirip turdь. — Kerele tyzyne buttarьн çaar көрүп çyrgende vazьн ajlanвьj kajdar. Ogo yzeri çerdin çьдьнаң kizi syrekej ezirip turat. Sen, Davьdov, erten buttarьн çaar көрөрин astadьp, kancala kerek tuura көрөрин kiceep tur...

Tynde Davьdov segertkişterdin tiştegenin ukpadь, attardьnda kiştezin sespej vaza voosь aldьnda usarьна sondogon kastardьн tavьзын vilbedi, — sraңaj өlgөndij uktadь. Taң aldьnda uјgunala, cekpen tonьна oronьp алган Kandrattьн çapaşka çuuktap kelgenin көrdi.

— Sen kajda voldьн? — uјku arazьnda vazьн өгө көdyгyp, Davьdov suradь.

— Senin le voјьmньн vikalarьмдь karuldadьm... Vikalar сьдьm toјдьлар. Olordь kovьga tyzyre ajdap salgam, ondo deze өлөң syrekej çakşь...

Kandrattьн kyrkyreek yni vacyн ystyne ugulvaj vardь... Davьdov sөstөrin ucunda ukraj vardь: onьн vazьн uјkuzь vazala takьp çajarda, calьnga ськтьp kalган tonьла volгоовой vazьнаң төмөн byrkenele uktaj verdi...

Ekinci kynynde Davьdov bir кьра eki adьs çer syrdi. Ljuvişkin deze – tujla bir кьра syrdi, Kuzankovta кьрага çuuk syryp ok saldь, onon vaşka tuurartaң ulusьтьн ezinede kirbegen Grac Antip ozosь volьp ськть, би өјгө çetire ol artьp kujruktalьp turgan gruppada volgon, Davьdov teze olordь „kyci koomoј komanda“ деп adap turatan volgon. Titkanьн aгьk vikalarьла iştep turatan kizi volgon ol, kacan tyşte olordь azraar tuşta, kanca kirezi syryp salganьн ol ajtragan. volgon; ovet өtkөп kijninde, vikalar ajdaacь volьp iştep turgan onьн emegeni voјьньн vikalarьн azraarda, azraldь edegine salьp azrap turgan. Antip voјь deze ovedten art-

kan kalaştıñ odьғыñ çajgan tözöncizinen alьp emegeni-
niñ edegine urup bergen—emegeni deze vikalardь az-
rьp turgan. Ljuvişkin onь temdekter көrөлө kylymzire-
nip katkьrdь:

— Bildirbezinen тың kuşerenip tirgan emtirin, Antip!

— Vydyrupte salarьm! Iş kereginde bistiñ ugubьs
Kalgancь çerde turgan emes!—dep ardak sözile kьsьr-
gan kepty çaskь totko kararьp kalgan Antip ajdьp tur-
dь. Onьñ kuşyrenenide tegin volvodь; syrgen çerin
eñirde kemçiiirde bir kьra yc adьs voldь, Majdannikov
Kondrat oduga voյьnyñ vikalaryñ ajdap keldi; „Çe kan-
canь syrdin?-dep Davьdov suraarda—kyrkureek yjnile
ajttь: „Bir adьs çogьna vydyn çarьm kьra. Kajda bir
azьm tañkь verzege... çarьm tuştен veri tañkь tartpa-
dьm ijne...“—dep ajdala arьganьnañ taralçьp, çе ondьjda
volzo kara көzi çьltьrap katkьrьnyр, Davьdov çaar tyр-
gen көryp turdь.

Karanьj eñir kirerde, amtandu aştan azanьp alala
Davьdov itogьñ cotoр-saldь:

— Ekinci brigadada iştep turgan nөkөrlөр, sotsialis
mөрөj iş biste çenyуly çajьm өdyp turu! Işti erkindy
tyrgen vydyreri көdyrildi. Kьрань mergencil de vydyly
syryp turganь ucun slerge, pravlenijanyñ adьnañ vol-
şevik kyndyly sözim ajdьp turum! Iş uzyktelip tur-
ganьnañ vis ajrьlyр, сьгьpta алганьvьs, сьп, nөkөrlөр!
Normanь vydyrup algadyjьn vis sokьm işle сьndaltьp
salganьvьsta, uzyk tutaktan kanajda сьkpas? Emdi kьra-
нь тырмаарьñ tyrgededер kerek. Ogo ystyne kьрань yc
çoldop тырмаар kerek! Aңьлар ваşka Majdannikovko
spasivo volzьn, neniñ ucun deze—ol сьpla сьп udarnik!

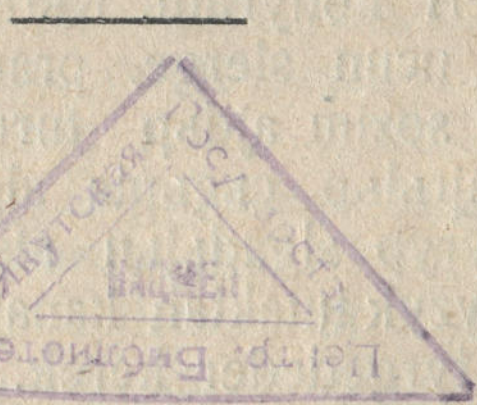
Emegender ajak kazandь çynup saldь, saldасылар
uktarga çada verdi, vikalardь odorgo ajdap salgandar.

Kandrat kacan ok yrgylej vergen, emegeni deze onьп çавьньр алган сөкрен тоньньң алтына киреле, Kondratтың кавьргазьна колыла тыртеle suraдь:

— Kandraşa! Seni Davьdov çarada ajtkan... makta-
gan kepty volдь... çaньс ol udarnik degenine neme ol?

Kondrat ol sөsti kancala katar ukan, onдьда volzo
lapтар çartың ajдьр vererin vilbedi. „Bajala Davьdovton
çartың surap alar kerek volgon edi!“—dep emeş kьçь-
raңтыр sanaпыр çattь. Çartтар ajдьр vervegezин, emegeni-
niң alдьна воjьньң мактылу volгонь çьльjьр, şootko kal-
gadьj volдь, onьң usun vilgenince ajдьр verdi.

Udarnik—pa? Ee, tenek! Udarnik tegeni-be? Gm...
Ol... Çe sege çart volgodьj edip kanajda ajдьр verejin?
Çe temdeketeze мытыкта сактырма (воjок) dep neme var
ijne, onьла pestendi çara sokтыгыр çat,—onь orustap
adaza udarnik dep adajtan. Мытыктың vөlykterine ol ne-
me syrekej kerekty volьр çat, onзь çok volgoзың adьpta
volvozьң... Çe kolhoztodo onдьj ok: udarnik degen kizi
sranьjla kerekty volьр turgan мактылу keber volьр çat,
emdi onдodьң-va? Çe ajdarda mege tijvej uktala arь.

Отв. редактор—К. Филатов.

Тех. редактор В. Кобяков.

Сдано в набор 10/1-35 г. Подписано к печати 27/II-35 г. Формат 82X110¹/32.
Тираж 2000 Бум. л. 0,5 Печ. л. 1 Уч.-авт. 1,4 Знак. в бум. л. 120384.
Инд. X-H-1в. Изд. № 1193 Зак. № 149 Уполкрайлита №-А 128 от 27/XII-34 г.
Новосибирск Типография № 1 ЗСКИК

35 ак.
коп.

Ц 4 36 9

МИХ. ШОЛОХОВ.

В БРИГАДЕ ПРОРЫВ

ПЕРЕВОД Н. КУРАНАКОВА

НА ОЙРОТСКОМ ЯЗЫКЕ.

ОГИЗ НОВОСИБИРСК 1935